

Mitchell WELLE
Michael P. MUSIELEWICZ

PRZYSZŁOŚĆ FILOZOFII TEORETYCZNEJ
OZSW Graduate Conference in Theoretical Philosophy
Radboud University, Nijmegen, 29 IV-1V 2015

Od 29 kwietnia do 1 maja 2015 roku na Radboud University w Nijmegen w Holandii odbywała się międzynarodowa konferencja doktorantów poświęcona filozofii teoretycznej, a zorganizowana przez Dutch Research School of Philosophy (Onderzoeksschool Wijsbegeerte – OZSW). Program obejmował trzy wykłady plenarne zaprezentowane przez zaproszonych gości i dyskusję plenarną na zakończenie konferencji, lecz jej główną część stanowiły obrady w dziewięciu sekcjach poświęconych poszczególnym dyscyplinom filozofii teoretycznej: metafizyce, metafizologii, filozofii religii, filozofii umysłu, filozofii nauki, epistemologii, filozofii działania, logice oraz filozofii języka. Ogółem referaty wygłosiło czterdziestu czterech doktorantów z całego świata, między innymi ze Stanów Zjednoczonych Ameryki, Belgii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Włoch, Austrii oraz Polski. Konferencji towarzyszył program kulturalny, który miał umożliwić doktorantom wzajemne poznanie się.

W zaproszeniu do nadsyłania abstraktów organizatorzy konferencji wskazali jej cel: „By stworzyć przestrzeń dla nowych idei, musimy czasem zbuntować się przeciw starym. Każde pokolenie filozofów musi odnaleźć swoją własną drogę wśród ustalonych w danej dziedzinie punktów widzenia. A jednak postawa rebelianta,

choć może prowadzić do odświeżającego spojrzenia na odwieczne kwestie filozoficzne, niesie z sobą także ryzyko odrzucenia idei, które wciąż są cenne. W ramach tej konferencji [OZSW Graduate Conference] z zakresu filozofii teoretycznej stawiamy pytanie, jak ustosunkowują się do tej kwestii młodzi badacze, w jakim sensie ich badania są nowe”¹.

Do przedstawienia wykładów podczas sesji plenarnych zaproszeni zostali Jennifer Lackey, James Ladyman i Hanne Jacobs. Lackey, obecnie profesor Northwestern University w Nowym Jorku, jest uznanym ekspertem w zakresie epistemologii społecznej. Ladyman, profesor University of Bristol, specjalizuje się w ogólnej filozofii nauki oraz filozofii fizyki. Jest jednak (wraz z Donem Rossem i dwoma innymi badaczami) również autorem pracy *Every Thing Must Go: Metaphysics Naturalised* [„Wszystko trzeba odrzucić. Metafizyka znaturalizowana”]², poddającej krytyce współczesną metafizykę analityczną; do tej właśnie książki prelegent nawiązywał w swoim wykładzie. Zainteresowania

¹ Tłum. fragm. – M.W., M.P.M.

² Zob. J. L a d y m a n, D. R o s s, D. S p u r r e t t, J. C o l l i e r, *Every Thing Must Go*, Oxford University Press, Oxford–New York 2007.

badawcze Jacobs, profesor Loyola University w Chicago, skupiają się na dwudziestowiecznej filozofii europejskiej, fenomenologii oraz pojęciach „ja” i osoby.

Głównym celem wykładu Jennifer Lackey, dotyczącego kłamstwa grupowego, było nakreślenie ram, w których można ten fenomen wyjaśnić. Zdaniem prelegentki kłamstwa grupy nie można sprowadzać do indywidualnego kłamstwa (lub też zgody na kłamstwo) każdego z członków grupy. Kłamstwo grupowe pojawia się, gdy grupa, wygłasza jakiś sąd, żywiąc przekonanie, że jest on fałszywy, i w ten sposób zamierza wprowadzić kogoś w błąd. Prelegentka rozpoczęła od omówienia paradygmatycznego przykładu kłamstwa grupowego, który następnie posłużył jej do przedstawienia własnych poglądów. Prosty i dobrze skonstruowany wykład został zaprezentowany w stylu typowym dla filozofów angloamerykańskich. Słuchacze zaakceptowali zaproponowane w wykładzie wyjaśnienie kłamstwa grupowego, formułowali jednak pytania dotyczące czynnika konstytuującego grupę.

James Ladyman bronił w swoim wystąpieniu poglądów na temat metafizyki analitycznej wyrażonych we wspomnianej wyżej książce. Głównym punktem jego wykładu było objaśnienie, co autorzy chcieli osiągnąć w swojej pracy (a co nie było ich zamiarem), ponieważ – jak twierdził – wokół celu książki narosło wiele nieporozumień. Cel ów miał dwa aspekty: negatywny i pozytywny. W aspekcie negatywnym autorzy dążyli do wykazania, że współczesna metafizyka analityczna, powołując się na zdrowy rozsądek i intuicję, prowadzi do myślenia naiwnego, nierealistycznego; co więcej, metafizycy analityczni nie znają nowych osiągnięć nauk przyrodniczych, zwłaszcza fizyki. Metafizycy bowiem – jak twierdził prelegent – są odcięci od poważnego uprawiania nauki, a to grozi autoreferencyjnością oraz zamknięciem we wnętrzu własnej dyscypliny; tego zaś

Ladyman chciałby uniknąć. Cel pozytywny książki to zbudowanie metafizyki znaturalizowanej. Zdaniem prelegenta jedyny rodzaj metafizyki, który może przyczynić się do wzbogacenia wiedzy obiektywnej, to metafizyka oparta na współczesnej nauce w jej faktycznym kształcie, nie zaś na apriorycznych intuicjach filozofów, zdrowym rozsądku czy uproszczeniach wyników badań naukowych. Chociaż nie wszyscy słuchacze zaakceptowali ideę znaturalizowania metafizyki, sama obrona książki została dobrze przyjęta.

Celem wykładu Hanne Jacobs było przedstawienie dominującego poglądu na refleksję, dokonanie jego krytyki oraz zaproponowanie nowego rozumienia tego fenomenu, które uwzględni zarówno jego analityczne, jak i „kontynentalne” wyjaśnienia. Wykład został mocno nasycony terminologią fenomenologiczną.

Spośród wymienionych wyżej dziedzin filozofii teoretycznej najwięcej referatów przedstawiono podczas obrad sekcji metafizyki (pięć sesji) i epistemologii (cztery sesje); filozofii nauki, filozofii umysłu i filozofii języka poświęcono po trzy sesje. Najżywsze dyskusje toczyły się w sekcji metafizyki, epistemologii i filozofii umysłu. Tytułem przykładu omówimy krótko treść referatów przedstawionych sekcji metafizyki, metafizologii, filozofii religii i filozofii umysłu.

Obrady sekcji metafizyki odbywały się każdego dnia konferencji. Pierwszego dnia odbyły się dwie sesje, w ramach których wygłoszono cztery referaty. Corrado Fumagalli (Università degli Studi di Milano, Włochy) w referacie „«Just as the same city viewed from different directions...» A (Not So) Long Way from Perspectivism to Democratic Principles” [„«Podobnie jak miasto z różnych stron oglądane...» (Niezbyt) długa droga od perspektywizmu do zasad demokracji”] podjął zagadnienie możliwości demokracji w społeczeństwie pluralistycznym. Zaproponowane rozwiązanie

odwoływało się do takiego rozumienia relacji między jednostką a społeczeństwem, które pozwala zachować zarówno indywidualność poszczególnych osób, jak i wzajemną zależność między nimi. Alexander Thinius (Radboud Universiteit, Holandia) w referacie „Ontological Perspectivism and Multiple Worlds: Old Wine in a New Bottle?” [„Perspektywizm ontologiczny a wielość światów – stare wino w nowej butelce?”] poszukiwał odpowiedzi na pytanie, czy perspektywizm umożliwia utrzymanie egzystencjalnego relatywizmu kulturowego (a w konsekwencji odrzucenie konstruktywistycznego poglądu na temat rzeczy samych w sobie). Prelegent stwierdził, że perspektywizm pozwala uniknąć przyjęcia istnienia rzeczy samych w sobie, jeśli zaakceptuje się Heideggerowskiego twierdzenie, że bycie stanowi fundament dla bytu-w-świecie; krok ten jednak nie prowadzi do uzasadnienia istnienia wielu rzeczywistych światów zrelatywizowanych do kultury. W referacie „The Problem of Vague Identity with Persistence” [„Problem tożsamości nieokreślonej obdarzonej trwałością”] Akos Gyarmathy (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem – Uniwersytet Technologii i Ekonomii w Budapeszcie, Węgry) poddał krytyce tezę, że nieokreśloność tożsamości nie narusza tożsamości ontycznej, argumentując, iż każde ujęcie nieokreśloności przedmiotu musi uwzględniać jego temporalność. Referat Basa Dondersa (Universiteit Gent, Belgia) „Naturalized Metaphysics and the Special Composition Question” [„Metafizyka znaturalizowana a kwestia szczególnej złożoności”] dotyczył problemów związanych z istnieniem przedmiotów złożonych. Źródłem tych trudności jest ludzka skłonność do uznawania istnienia niektórych takich przedmiotów (jak krzesła, gumki do wycierania czy stoły) i zaprzeczania istnieniu innych (na przykład całości w rodzaju: kapelusz–napęd twardego dysku–koty). Najczęściej intuicyjnie

wiemy, co istnieje, a co nie istnieje, intuicje te często jednak okazują się niejasne, gdy za ich pomocą staramy się uzasadnić jakiś pogląd na temat wskazanych przedmiotów. Dla wyjaśnienia tego faktu prelegent przywołał najnowsze dane z zakresu psychologii i nauk o ewolucji, podejmując w ten sposób próbę tworzenia metafizyki znaturalizowanej.

Drugiego dnia konferencji w ramach jednej sesji ogłoszono dwa referaty. W pierwszym z nich, „Grounding Structural Realism” [„Ugruntowanie realizmu strukturalnego”] Bianca Savu (Universitatea din București, Rumunia) nawiązała do dokonanej przez Stathisa Psillosa krytyki Worrallowskiego realizmu strukturalnego, poszukując sposobu opracowania koncepcji metafizyki tak abstrakcyjnej, że byłaby ona niezależna od każdego systemu fizycznego, lecz jednocześnie przez jakiś system fizyczny egzemplifikowana. W tym celu prelegentka wykorzystała teorię fundowania opracowaną przez Kita Fine’a, zgodnie z którą zanim ustalimy, co jest realne, musimy w pierwszej kolejności określić fundamenty tego, co realne. Referat drugi, „Structural Realism and Representation: Elucidating the Realists’ Dilemma” [„Realizm strukturalny a reprezentacja. Ujaśnianie dylematu realistów”], wygłosił Samuel Taylor (Universiteit Utrecht, Holandia), wskazując, że podstawowy problem realizmu strukturalnego ujawnia się przy próbach odpowiedzi na pytanie o implikacje jego tezy. Brak konsensu w tej kwestii jest wśród realistów strukturalnych związany z różnicami w ich poglądach na temat sposobu wykorzystania teorii naukowych. By przezwyciężyć ów brak zgody – argumentował Taylor – realisci strukturalni powinni uwzględniać w swoich badaniach nie tylko podmioty epistemiczne, lecz także inne źródła poznania, i w tym duchu przeformułować swoją epistemologię.

Trzeciego dnia konferencji w ramach dwóch sesji przedstawiono cztery refera-

ty. Celem pierwszego z nich, „Ontological Investigations” [„Dociekania ontologiczne”], wygłoszonego przez Deva Waala (Katholieke Universiteit Leuven, Holandia), było wykazanie – poprzez ujawnienie podobieństw ontologii obecnych w dwóch głównych dziełach Ludwiga Wittgensteina – że w *Dociekaniach filozoficznych* myśliciel ten nie odrzucił wyników *Traktatu logiczno-filozoficznego*, lecz je rozszerzył. Prezentacja Michaela Stadlera (Universität Wien, Austria) „Gestalt-Ontologies and the Question of Trans-Empirical Experience” [„Ontologie Gestalt a kwestia doświadczenia transempirycznego”] dotyczyła możliwości interpretowania świata za pomocą ontologii Gestalt oraz sposobu, w jaki ich przyjęcie wpływa na ludzką zdolność postrzegania świata przede wszystkim jako całości (nie zaś dostrzegania jego poszczególnych części). Włączając poglądy Arne Naessa i Heinricha Rombacha do tradycji ontologii Gestalt, Stadler wskazywał, że teza o istnieniu doświadczenia transempirycznego może zostać uzasadniona. Referat Sanne Stuur (Radboud Universiteit, Holandia) „Changing Times: Helmholtz and Cassirer” [„Zmiany czasu – Helmholtz i Cassirer”] ukazywał aktualny stan badań w filozofii czasu. Na tle przeglądu historycznych stanowisk dotyczących kwestii czasu prelegentka porównała poglądy filozofujących w tradycji kantowskiej Hermann von Helmholtza i Ernsta Cassirera. Referat „Overpopulation of Solutions to Philosophical Problems” [„Nadmiar rozwiązań problemów filozoficznych”] Nathana Oseroffa (King’s College London, Wielka Brytania) odnosił się natomiast do kwestii nadmiaru argumentów, które mogą być wykorzystywane w filozofii do uzasadnienia wniosku. Oseroff proponował rozwiązać ten problem przez odrzucenie wszystkich argumentów, których konkluzje prowadzą do sprzeczności.

Sekcja metafizyki obejmowała jedynie cztery wystąpienia zaprezentowane

w ciągu jednego dnia. Pieter van der Kolk (Rijksuniversiteit Groningen, Holandia) w referacie „Faultiness of Peer Disagreements” [„Wadliwość sporów równorzędnych partnerów”] rozważał często podejmowany dziś w epistemologii problem niezgodności opinii ekspertów – a więc podmiotów równorzędnych – w jakiejś sprawie. Zwykle uważa się, że w sytuacji takiej dyskusja ekspertów nad sporną kwestią powinna doprowadzić do ustalenia, który z nich ma rację. Van der Kolk podał natomiast dwa przypadki pozornej niezgody między ekspertami: niezgody terminologicznej (gdy obaj mają rację, lecz używają różnych terminów na określenie tych samych przedmiotów) oraz niezgody związanej z perspektywą, jaką przyjmują (gdy każdy z nich działa w obrębie innego systemu). Referat Pauline van Wierst (Scuola Normale Superiore di Pisa, Włochy) „The Potential of Computational Methods in Philosophical Research” [„Możliwości zastosowania metod obliczeniowych w badaniach filozoficznych”] dotyczył przydatności modeli obliczeniowych w dociekaniach filozoficznych. Referentka stwierdziła, że modele te można wykorzystać do zwiększenia liczby danych, które przetwarza badacz-filozof, oraz do przygotowania ich obiektywnej analizy. Thomas Spiegel (Universität Leipzig, Niemcy) w referacie „Quietism as an Alternative to Naturalism” [„Kwietyzm jako alternatywa dla naturalizmu”] wskazywał, że szerszy zakres oraz nieopieranie się na naturalizmie naukowym stanowią o przewadze postawy kwietystycznej w filozofii nad postawą naturalistyczną. Ostatni referat w sekcji metafizycznej wygłosił Mitchell Welle (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). W wystąpieniu „Innovation or Revival: the Idea of Interdisciplinary” [„Interdyscyplinarność. Innowacja czy odrodzenie”] prelegent postawił sobie za cel ujaśnienie definicji terminu „interdyscyplinarny” przez odwołanie się do

rozważań Britta Holbrooka i zestawienie uzyskanych przez niego wyników z innymi próbami zdefiniowania tego terminu. We wnioskach końcowych Welle stwierdził, że proponowane przez Holbrooka definicje zawierają elementy dawnych ujęć, ale i nowe idee.

Podczas obrad sekcji filozofii religii wystąpiło tylko dwóch prelegentów. Odnosiło się przy tym wrażenie, że ich wystąpienia mogłyby zostać zakwalifikowane do innych sekcji. Na przykład referat Hansa von Eyghena (Vrije Universiteit Amsterdam, Holandia) „Sciencing up Religious Epistemology” [„Unaukowanie epistemologii religii”], w którym prelegent, nawiązując do wyników badań Helen de Cruz i Alistera McGratha, podjął kwestię włączenia wiedzy naukowej do epistemologii religii, mógłby znaleźć się w sekcji epistemologii. Kolejny referat, zatytułowany „Understanding the Autonomy of Science: A Lesson from the History of the State-Church Relationship during the Middle Ages” [„Zrozumieć autonomię nauki. Czego uczą nas dzieje relacji państwo-Kościół w wiekach średnich?”] mógłby natomiast zostać przeniesiony do sekcji filozofii nauki. Michael Musielewicz (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) bronił w nim tezy, że idea kontroli państwa nad nauką zakorzeniona jest w historycznej zmianie rozumienia państwa. Aby to unaocznić, prelegent wykorzystał analogię relacji państwo–nauka do powstałej w średniowieczu relacji państwo–Kościół.

Warto również wspomnieć o obradach sekcji filozofii umysłu, które obejmowały pięć wystąpień, zaplanowanych na trzy dni konferencji. Pierwszy referat, „Free Will and the Acquisition of (Conscious) Intentions” [„Wolna wola a nabywanie (świadomych) intencji”], wygłoszony przez Lieke Asmę (Vrije Universiteit Amsterdam, Holandia), ukazywał relacje między wolną wolą a intencjami w świetle najnowszych

odkryć neuronauki. Prelegentka, zawiązując do wyników Alfreda Mele i Daniela Wegnera, twierdziła, że wykorzystanie danych neuronauki w wyjaśnianiu decyzji jest problematyczne, gdyż istnieją nieświadome elementy umysłu, które w czasie eksperymentów nie podlegają kontroli. W referacie „The Acceleration System: A Social-Ontological Approach” [„System przyspieszenia. Podejście socjoontologiczne”] Joris Raven (Erasmus Universiteit Rotterdam, Holandia) naszkicował obraz społeczeństwa rozumianego jako system przyspieszenia, czyli jako układ szybko zmieniający swoje struktury czasowe. Ujęcie tego zjawiska – twierdził prelegent – wymaga rozwinięcia adekwatnej socjoontologii, którą można zbudować na podstawie wyników badań Niklasa Luhmanna i Martina Heideggera. Kolejny referat, „A Pluralistic Account of Self-Deception” [„Pluralistyczne wyjaśnienie samooszustwa”], wygłoszony przez Roya Dingsa (Radboud Universiteit, Holandia), stanowił przegląd problemów związanych ze zdefiniowaniem samooszustwa. Prelegent wskazywał, że myśliciele podejmujący tę problematykę przyjmują różne definicje samooszustwa, podejście pluralistyczne może zaś pomóc ten problem przezwyciężyć. Referat „Recalcitrant Emotions: Is the Automatic Appraisal Mechanism Informationally Encapsulated?” [„Uporczywie powracające emocje. Czy mechanizm oceny automatycznej jest izolowany informacyjnie?”], wygłoszony przez Matilde Aliffi (University of Birmingham, Wielka Brytania), ukazywał nieadekwatność w świetle danych empirycznych najpopularniejszej dziś teorii emocji (zgodnie z którą są one rezultatem działania automatycznego mechanizmu oceny) w wyjaśnianiu zjawiska uporczywego powracania emocji. Holger Thiel (Central European University w Budapeszcie, Węgry) w referacie „How to be a Holist about Phenomenal Consciousness” [„Jak być holistą odnośnie do świadomości

fenomenalnej”], przedstawiał zbudowane przez siebie ujęcie, w którym różne stany umysłu są zależne od innych i tworzą funkcjonalną całość.

Na zakończenie konferencji odbyła się dyskusja panelowa, w której uczestniczyli Jennifer Lackey, James Ladyman i Hanne Jacobs. Starali się oni odpowiedzieć na trzy pytania: Co to jest filozofia? Czym jest filozofia teoretyczna? Jaka przyszłość czeka filozofię teoretyczną? Jak można się było spodziewać, że względu uwagę krótki czas, jakim dysponowali prelegenci, odpowiedzi na powyższe pytania okazały się niezbyt jasne. Spodziewano się, że Ladyman będzie bronił poglądu, iż filozofia teoretyczna jest tylko służebnicą nauki. Faktycznie wygłosił on taką tezę, równocześnie jednak mocno podkreślał, że nauka i filozofia ze sobą współpracują, a wyniki filozoficznych badań natury są dla naukowców bezcenne. Odpowiadając na pytanie o przyszłość filozofii teoretycznej, Jacobs stwierdziła – przywołując obraz dwudziestowiecznej Europy – że katedry filozofii coraz częściej przechodzą w ręce psychologów i że tendencja ta będzie się utrzymywać. Lackey zauważyła natomiast, że filozofowie będą zmuszeni w coraz większym stopniu pracować w obszarach interdyscyplinarnych.

Nie sposób w krótkim sprawozdaniu omówić ponad czterdziestu referatów. Obrady przedstawionych przez nas sekcji pozwalają natomiast sformułować pewne spostrzeżenia ogólne. Podczas konferencji nie pojawił się temat ani problem, którego dotyczyłoby wiele referatów, co wskazuje na znaczne poszerzenie się pola filozofii jako dyscypliny. Jednocześnie w wystąpieniach młodych filozofów ujawniła się tendencja do podejmowania projektów interdyscyplinarnych, zwłaszcza związanych naukami społecznymi; podobną tendencję dostrzegła Jacobs, zwracając uwagę na fakt obejmowania katedr filozofii przez osoby z wykształceniem psychologicznym. Z kolei możliwość zakwalifi-

kowania niektórych referatów do różnych sekcji wskazuje na zacieranie się granic dyscyplin filozoficznych.

Zakres tematyki podejmowanej podczas konferencji był bardzo szeroki, a poszczególne referaty miały wysoce specjalistyczny charakter, stąd też niekiedy trudno było ustalić, jaki problem i jakie jego rozwiązanie są właściwie proponowane (niektórzy prelegenci – zapewne z racji braku doświadczenia – nie potrafili postawić problemu precyzyjnie, w sposób zrozumiały dla tak zróżnicowanej publiczności). Wynikało to jednak z samego charakteru konferencji – gromadziła ona doktorantów i dotyczyła całego obszaru filozofii teoretycznej.

Okazało się też, że problemy metafizyki stale cieszą się wśród filozofów największą popularnością. Warto zauważyć, że chociaż jeden z wykładowców plenarnych przedstawiał argumenty przeciwko metafizyce analitycznej, to w referatach dominowała właśnie ona (i związany z nią styl filozofowania).

Niewątpliwą zaletą konferencji było umożliwienie młodym badaczom zapoznania się z problematyką, jaką aktualnie podejmują ich koleżanki i koledzy na całym świecie oraz uzyskania orientacji w literaturze specjalistycznej dotyczącej różnych pól badawczych filozofii teoretycznej. Ważne było również to, że prelegenci należeli do różnych szkół filozoficznych, co pozwoliło uczestnikom poznać różne punkty widzenia i style filozofowania. Samym prelegentom wygłoszenie referatu z pewnością pomoże w przyszłości jaśniej i precyzyjniej wyrażać myśli, a zwłaszcza formułować problemy. Atmosfera konferencji była serdeczna, co umożliwiało nawiązywanie osobistych kontaktów z badaczami z całego świata, którzy wiążą swoją przyszłość z filozofią. Podsumowując, konferencja była dla nas – doktorantów, młodych adeptów filozofii – dobrą okazją do rozwoju.